

LA MANCA D'ÚS DEL CATALÀ COM A REPTE ESCOLAR

Francesc Xavier Vila i Moreno

Llicenciat en Filologia Catalana per la Universitat de Barcelona (1989) i doctor en Lingüística per la Vrije Universiteit Brussel (1996). Catedràtic de Sociolingüística del Departament de Filologia Catalana i Lingüística General de la Universitat de Barcelona.

El tema s'ignora, com si no existís o no tingués cap transcendència. Per constatar-ho n'hi ha prou d'adonar-se que, enmig de l'actual onada de propostes d'innovació didàctica i pedagògica, les reflexions sobre la promoció de la llengua pròpia del país brillen per la seva absència.

Hi ha un relat que s'estén fa temps per Catalunya i que diu, aproximadament, que, pel que fa al català, l'escola ja ha fet tot el que podia. Segons aquest relat, la lluita per recuperar el català entre els 70 i els 90 va ser difícil, però amb l'empenta de tots —de les mares i els pares, dels docents, de l'administració— es va aconseguir que el català passés a ser la principal llengua d'instrucció del país. L'onada d'immigració dels primers 2000 va suposar una repte molt notable per a la llengua i l'escola, però de nou, malgrat les limitacions, el sistema escolar se'n va sortir fins on era humanament possible. La crisi i les retallades van fer molt de mal, però, de nou, la llengua va quedar

a recer. Ni tan sols els esforços de l'anticatalanisme per judicialitzar el tema no haurien aconseguit doblegar un model d'escola que gaudeix d'un ampli suport social.

Posats a ser realistes, aquest discurs accepta que segurament la politització i la judicialització del tema ha induït a deixar de parlar del català a les aules, però addueix que això no passa només al sistema educatiu. De fet, diu aquest relat, en el terreny del català, l'escola no va més enllà perquè ja ha fet tot el que li corresponia, fins i tot més. O no és cert que la majoria dels adolescents educats a Catalunya poden expressar-se oralment i per escrit, ni que sigui amb certes dificultats, en les dues llengües oficials? Òbviament, no tot és de color de rosa. Sense anar més lluny, un percentatge elevat d'infants i adolescents de Catalunya només utilitza la llengua pròpia del país quan es relaciona amb els mestres. Pitjor encara, hi ha milers d'alumnes que no el fan servir mai, ni amb els seus docents, ni tan sols a classe de català. Tampoc es nega un cert neguit en constatar que una part dels adolescents creix i es forma totalment al marge de la catalanitat més quotidiana, com si visqués en un país a part dels seus companys. Una cosa és que tu prefereixis Justin Bieber, Morat o David Bisbal, i una altra de molt diferent és que ignoris absolutament qui són Txarango, Oques Grasses o Lildami quan aquests estan triomfant entre els teus companys d'origen autòcton. En qualsevol cas, ens diu el relat hegemònic, cal ser realistes: l'escola no ho pot fer tot, i hi ha moltíssims reptes que truquen a la seva porta demanant atenció, des de l'aprenentatge de l'anglès i l'aprofitament de les noves tecnologies a la lluita contra les desigualtats socials, l'emergència climàtica, el combat contra les discriminacions per raó de gènere o d'orientació sexual i tantes altres. A més, cal anar amb molt de compte amb els drets de la mainada. Ningú no vol ser un policia de la llengua i menys durant les hores de pati! En fi, que sigui per cansament, per impotència, pel convenciment que ja està tot resolt o per la recança d'abordar un tema potencialment conflictiu, sembla com si la desconexió respecte del català d'importants sectors de l'alumnat no fos un tema rellevant per a l'escola. El tema s'ignora, com si no existís o no tingués cap transcendència. Per constatar-ho n'hi ha prou d'adonar-se que, enmig de l'actual onada de propostes d'innovació didàctica i pedagògica, les reflexions sobre la promoció de la llengua pròpia del país brillen per la seva absència.

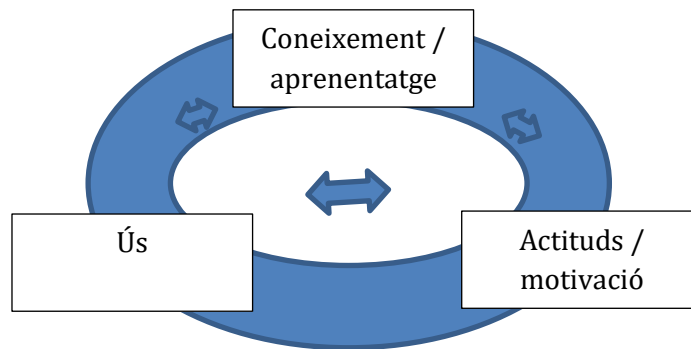
Per més que sigui explicable, fins i tot comprensible, aquesta despreocupació per la distància d'una part significativa de l'alumnat respecte del català no deixa de constituir una anomalia. Arreu del món, l'equilibri entre la mobilitat de les persones i la cohesió social de les societats és un tema rellevant. Un cop deixats enrere traumàticament els models multiculturals en què hom acceptava el desenvolupament de societats paral·leles sense contacte entre elles, les propostes interculturals no haurien de deixar de banda la vinculació de les noves generacions a la llengua del país. Independentment de la valoració positiva de la diversitat, l'escola catalana hauria de mostrar preocupació pel fet que hi hagi nombrosos alumnes que, com deia Maria Aurèlia Capmany, encara no han desfet les maletes del país d'origen. En una societat com la catalana, permetre l'encapsulament identitari que genera el monolingüisme castellà — el monolingüisme català senzillament ja no existeix— és com a mínim irresponsable. No sols pels riscos de fractura social que comporta o pel perill que pugui representar per al català. També, i de manera molt important, perquè aclucar els ulls no impedirà que el desconeixement del català estigui sovint associat al fracàs escolar. No parlar del tema tampoc no evitarà que, per a molts dels adolescents membres de minories visibles i racialitzades, la ignorància del català constitueixi un entrebanc objectiu —un més— a l'hora d'integrar-se en igualtat de condicions a la societat catalana. És clar que l'escola pot fer l'orni, perquè el més probable és que aquests adolescents no descobreixin els costos de no dominar el català fins que no topin amb el mercat laboral. Però seria preferible que la comunitat educativa entengués que la renúncia a facilitar la llengua a una part de l'alumnat resulta, com a mínim, un desistiment de les seves funcions que no emancipa sinó que ajuda a cronificar les desigualtats.

(...) seria preferible que la comunitat educativa entengués que la renúncia a facilitar la llengua a una part de l'alumnat resulta, com a mínim, un desistiment de les seves funcions que no emancipa sinó que ajuda a cronificar les desigualtats.

Acceptar que la distància respecte del català en què viuen segments significatius de l'alumnat constitueix un repte rellevant no implica pas que sigui fàcil de resoldre, però

almenys facilita que se'n parli, i això és imprescindible per anar-hi trobant solucions. En tot cas, a l'hora de posar-s'hi caldrà recordar el cercle (viciós o virtuós segons el cas) que, en qüestions de llengua, s'estableix entre l'ús, el coneixement i l'aprenentatge, i les actituds/motivació, tal com mostra l'esquema següent (veg. Il·lustració 1).

Il·lustració 1 Relació entre ús, coneixement/aprenentatge i actituds/motivació

(...) qualsevol estratègia de promoció del coneixement ha de preveure la creació de contextos d'ús i el desenvolupament d'actituds positives i motivació.

Dit de manera sintètica, no hi pot haver ús si no hi ha cert coneixement, però difícilment s'assolirà aquest coneixement —no hi haurà aprenentatge— sense contextos d'ús. Igualment, tant l'aprenentatge com l'ús estan estretament lligats a un context d'actituds i motivacions raonablement positives, però difícilment hi haurà motivació si no es percep la conveniència de l'ús, i un dels elements clau de la motivació és la possibilitat realista d'aprendre. En altres paraules, doncs, qualsevol estratègia de promoció del coneixement ha de preveure la creació de contextos d'ús i el desenvolupament d'actituds positives i motivació. O en un altre sentit, qualsevol estratègia de promoció de l'ús ha de partir de potenciar el coneixement i les actituds i les motivacions adequades.

Els límits d'espai impedeixen detallar aquí les mesures necessàries per fer un pas endavant en la promoció de l'ús de la llengua a l'escola (veg. dos suggeriments de

lectura al final). Ens limitarem, doncs, a apuntar algunes línies de reflexió en aquest sentit:

- 1) El model d'escola immersiva dels 80 va ser capaç de crear un entorn d'aprenentatge en què l'alumnat d'infantil i primària se sentia motivat a aprendre la llengua tot usant-la amb els docents. Això va ser així, entre altres coses, perquè gràcies a una formació adequada, els mestres i les mestres havien comprès la importància didàctica de mantenir la llengua amb els seus alumnes i assumien l'aprenentatge de la llengua com un objectiu propi. Avui dia es troba a faltar aquesta formació en les noves fornades de docents, que sovint arriben als centres sense preparació sociolingüística i no són conscients que adaptar-se sistemàticament a la llengua de l'alumnat implica negar-li el principal estímul per aprendre català.
- 2) L'escola immersiva no va saber crear espais d'ús oral intensiu i significatiu de la llengua amb els iguals. Com a resultat, per a molts alumnes no catalanoparlants inicial, el català és una llengua insulsa, estantissa, una varietat apta per parlar amb els docents però mancada de vigor i densitat comunicativa. És imprescindible que els docents siguin capaços de generar espais per a la comunicació horitzontal en català com a sola forma de col·loquialitzar la llengua. No es tracta de fer de policies de la llengua sinó de generar situacions que condueixin naturalment cap a l'ús voluntari del català. En aquest sentit, experiències com l'ús del teatre, de la ràdio, de la glosa i la cançó són eines valuoses que funcionen fins i tot en contextos complicats. Caldria igualment extreure les lliçons pertinents d'experiències com les de la Bressola, que s'han demostrat efectives per facilitar una col·loquialització real de la llengua en contextos sociolingüístics summament difícils. En qualsevol cas, cal recordar que, per assolir la comoditat lingüística necessària per fer el pas a l'ús espontani entre iguals, cal partir d'una docència que doni la paraula a l'aprenent.

Els nous models educatius estan traslladant l'èmfasi didàctic cap a la interacció entre els aprenents, però hi ha el risc que passin per alt el fet que, per defecte, els infants reproduïxen uns comportaments lingüístics, els del carrer, que en molts casos no afavoreixen l'aprenentatge del català.

3) Les experiències d'innovació docent que estan proliferant han de començar a incorporar seriosament la reflexió sobre la llengua. La immersió tradicional aconseguia fer aprendre el català perquè partia de metodologies essencialment frontals en què els docents facilitaven la llengua a l'alumnat. Els nous models educatius estan traslladant l'èmfasi didàctic cap a la interacció entre els aprenents, però hi ha el risc que passin per alt el fet que, per defecte, els infants reproduïen uns comportaments lingüístics, els del carrer, que en molts casos no afavoreixen l'aprenentatge del català. Si no s'hi introdueix cap correctiu, correm el perill que les experiències d'innovació no facilitin l'aprenentatge del català, ans al contrari, l'afebleixin.

És hora d'anar sintetitzant. L'escola catalana ha mostrat al llarg del temps la seva capacitat per copsar els reptes del moment i de reinventar-se per atendre'ls adequadament. Ara i aquí se li presenta un repte que no hauria de negligir: com contribuir a fer que una part considerable del seu alumnat que viu allunyat de la llengua pròpia del país surti del seu encapsulament i adopti el català com una altra de les llengües de la seva quotidianitat. Les possibilitats d'avançar en aquest terreny hi són, i els beneficis individuals i col·lectius que reportaria també. És hora de posar-se a treballar.

PS

Dues propostes de lectura sobre la situació de la llengua i la promoció dels usos que us poden interessar:

Bretxa, Vanessa, Llorenç Comajoan-Colomé, i F. Xavier Vila. (2017). *Les veus del professorat. L'ensenyament i la gestió de les llengües a secundària*. Barcelona: Horsori.

Vila, F. Xavier, i Emili Boix-Fuster, ed. (2018). *La promoció de l'ús de la llengua des del sistema educatiu: realitats i possibilitats*. Barcelona: Publicacions i Edicions de la Universitat de Barcelona.